

פתרון הבחינה

תנ"ך

קיץ תשפ"ג, 2023, שאלון: 1362

מוגש ע"י מורי תנ"ך בביה"ס לבגרות של "יואל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.

פרק ראשון – שייכות וזרות (48 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על שלוש מהשאלות 1-4 (לכל שאלה 16 נקודות).

שאלה 1

סעיף א'

(1) ההבדל: לפי המסופר במלכים ב' פרק י"ז, מוצאם של השומרונים הוא מהעמים השונים שהביא מלך אשור לשבת בשומרון, במקום תושבי ממלכת ישראל שיצאו לגלות. לכן הם אינם משתייכים לעם ישראל. לביסוס: "ויבא מלך אשור מבבל מכותה ומעוה... וישוב בערי שומרון תחת בני ישראל". לעומת הקטע הלקוח מאתר הקהילה השומרונים, בו נטען שהשומרונים הם צאצאים של שבטי אפרים, מנשה ולוי, ולכן הם שייכים לעם ישראל. לביסוס: "השומרונים משתייכים לשבטים אפרים, מנשה ולוי".

(2) ראיות המעידות שהשומרונים היו מעוניינים להשתייך לעם ישראל (על התלמיד להביא שתיים ולהסבירן):

- "ויבוא אחד מהכהנים אשר הגלו משומרון וישב בבית אל ויהי מורה אותם איך יראו את משפט אלוהי הארץ" – השומרונים היו מוכנים ללמוד מכוהן של בני ישראל כיצד לעבוד את האלוהים.
- "והיו יראים את ה'..." – השומרונים עבדו את ה', לאחר שלמדו כיצד.
- "ויעשו להם מקצותם כהני במות" – השומרונים מינו כוהנים שיעסקו בעבודת הפולחן לאלוהים.

סעיף ב'

(1) תהליך קבלת האמונה של השומרונים ותהליך קבלת האמונה של רות נבדלים זה מזה (על התלמיד לבחור שני אפיונים):

- **במניע:** המניע של השומרונים להאמין בה', היה הפחד מפני האריות שה' שלח בהם והיו ממיתים אותם. ואילו המניע של רות, הוא הכבוד והנאמנות שהיא רחשה לחמותה נעמי. רות עשתה זאת מתוך דאגה לנעמי.
- **במידת ההזדהות עם האמונה החדשה:** השומרונים, גם אחרי שלמדו את משפט אלוהי הארץ, המשיכו לעבוד גם את האלוהים שלהם. ואילו רות, זנחה את מנהגי עמה והלכה רק אחרי ה' אלוהי ישראל באומרה "עמד עמי ואלוהיך אלוהי".
- **בניתוק מן העבר-** השומרונים המשיכו לעבוד את האלוהים שלהם גם אחרי שלמדו את משפט אלוהי הארץ ולא התנתקו מעברם ואילו רות התנתקה מעברה לחלוטין ודבקה באמונתה החדשה, כפי שבעז מעיד עליה: "ותהי משכרתך שלמה מעם ה' אלהי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו".

(2) המגמה של סופר ספר מלכים, היא להראות כי השומרונים הם אינם חלק מעם ישראל וכי מדובר בגויים אשר הובאו לארץ לאחר גלות עשרת השבטים. עוד מוכיח הסופר של ספר המלכים, כי השומרונים המשיכו לעבוד את האלים שלהם במקביל לעבודת ה'. להדגיש את חוסר השתייכותם אל עם ישראל, מבחינה לאומית ודתית.

שאלה 2

סעיף א'

(1) זרות אתנית - רות זרה בקרב בני ישראל והיא מכונה "נערה מואביה".

זרות מגדרית - רות היא אישה, בקרב הנערים הקוצרים, ולכן בועז מרגיש צורך להגן עליה באומרו: " הלא ציויתי את הנערים לבלתי נגעך".

(2) למרות זרותה, רות זוכה להכרה מן האנשים סביבה. (על התלמיד להביא שתי סיבות ולבסס):

- בגלל חריצותה. הנער האחראי על הקוצרים משבח אותה בפני בעז על היותה חרוצה, העוסקת בלקט מרגע בואה אל השדה. "ותבא ותעמוד מאז הבקר ועד עתה...".
- בגלל נאמנותה לחמותה והטיפול המסור בה. "הגד הגד לי את כל אשר עשית את חמותך אחרי מות אישך".
- בגלל האומץ שלה. על שהעזה לעזוב את ארצה ואת עמה ולבוא אל עם חדש. "ותעזבי אביך ואמך וארץ מולדתך ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשום".

סעיף ב'

(1) יעקב קליין יכול לבסס את דבריו על דבריה של נעמי: "קרוב לנו האיש מגואלנו הוא". ברגע שנעמי שמעה, של מי השדה שבו רות ליקטה שיבולים, היא כבר הבינה שיש אפשרות לגאולת האלמנה ולכן החליטה על השידוך. היא אף ייעצה לרות שתישאר ללקט רק בשדהו של בעז.

(2) לא, ציפיות נעמי לא התממשו בסוף הפרק, כי בעז עוד לא דאג לגאולתן (גאולת השדה או האלמנה). **לביסוס:** "ותדבק בנערות בעז ללקט עד כלות קציר השעורים וקציר החטים ותשב את חמותה", כלומר רות המשיכה ללקט בשדהו של בעז, עד לסיום תקופת הקציר ודבר לא השתנה.

או:

כן, ציפיות נעמי התממשו בסוף הפרק, כי בסוף הפרק מסופר, שרות המשיכה ללקט בשדה של בועז ולא הלכה לשדה אחר. כלומר, נעמי יכולה להמשיך בתוכניות הזיווג שלה.

שאלה 3

סעיף א'

(1) הניכור של אסתר מעמה: כאשר פורסם הצו של המן להשמדת כל היהודים, נהגו היהודים מנהגי אבלות, בכל רחבי האימפריה. אסתר המנוכרת מעמה, יושבת בארמון המלך ומזדעזעת כאשר נמסר לה שדודה מרדכי, ניצב בשער הארמון לבוש בשק. היא אינה מתעניינת לסיבה, אלא דואגת לשלוח לו בגדים. **לביסוס:** "ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד שק ואפר יצע לכלם... ותתחלחל המלכה מאד ותשלח בגדים להלביש את מרדכי ולהסיר שקו מעליו".

(2) מרדכי מציג את אסתר כמנוכרת מעמה: "ואת פתשגן כתב הדת אשר נתן בשושן להשמידם נתן לו להראות את אסתר ולהגיד לה ולצוות עליה לבוא אל המלך להתחנן לו ולבקש מלפניו על עמה". הוא שולח להראות לה את צו המלך להשמדת כל היהודים, ואף מורה לה ללכת אל המלך ולעורר את רחמיו, שישנה את רוע הגזירה. חוסר הידיעה של אסתר על צו המלך והפעלים החוזרים: "להגיד לה ולצוות עליה... להתחנן לו ולבקש מלפניו", מעידים על כך שמרדכי רואה את אסתר כמנוכרת מעמה.

מרדכי מנסה לעורר בה הזדהות עם עמה: "אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך מכל היהודים". מרדכי מזהיר את אסתר שגורלה לא יהיה שונה משל יתר היהודים בני עמה. הוא מנסה לעורר בה הזדהות עם גורל בני עמה, כדי שתפעל למענם. **או:** "ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות". מרדכי מציג את בחירתה של אסתר למלכה, כהכוונה אלוהית שמטרתה להביא להצלת בני עמה.

סעיף ב'

אסתר מזדהה עם בני עמה: אסתר מבקשת שכל יהודי שושן יצומו יחד איתה במשך שלושה ימים, לפני לכתה אל המלך. כלומר, אסתר נוהגת מנהגי אבלות יחד עם העם, כדי לעורר את רחמי האל. **אסתר עדיין מנוכרת מהעם:** "ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת וכאשר אבדתי אבדתי". אסתר עדיין מנוכרת מעמה, מבחינתה בהליכתה אל המלך ללא הזמנתו, היא מסכנת את חייה. היא עדיין לא מפנימה, שחיי כל בני עמה נתונים בסכנה.

שאלה 4**סעיף א'**

(1) הביקורת הנרמזת כלפי הצו של מלך בבל: הצו מופנה אל "העמים האומות והלשונות", כלומר כל העמים השונים ברחבי האימפריה הבבלית, מצווים להשתחוות לפסל הזהב, שהקים המלך, בכל פעם שתושמע נגינת הכלים השונים. הצו אבסורדי ולא ניתן למימוש, על ידי כל העמים המפוזרים ברחבי האימפריה. **א**: הביקורת היא שהצו מופנה אל עמים שונים, בעלי אמונות שונות, ומחייב את כולם לסגוד לפסל הזהב שהמלך הקים, ללא כל התחשבות באמונתם ודתם.

(2) הדילמה העולה מן הסיפור על צו המלך: החשש לעבודה זרה בגולה. צו המלך מורה להשתחוות לפסל הזהב, בכל פעם שתושמע נגינת הכלים השונים. צו זה, עומד בניגוד לאמונה בה', על פיה אסור להשתחוות לפסלים/אלילים.

ההשלכות של בחירה בסירוב לצו, כפתרון לדילמה, הן עונש מוות. השלכת המסרבים להשתחוות לפסל, אל הכבשן.

סעיף ב'

(1) בשני הקטעים עולה טענה דומה נגד יהודים בגולה: שהם אינם ממלאים את צו המלך. באסתר, המלך ציווה על כל אנשי ממלכתו, להשתחוות לפני המן. כולם עושים זאת, מלבד מרדכי היהודי. בדניאל, המלך ציווה על כל אנשי ממלכתו להשתחוות לפסל הזהב שהוא הקים. כולם עושים זאת, מלבד רעי דניאל היהודים.

לדעתי, המניע לטענה זו יכול להיות קנאה. קנאת העמים האחרים בבני העם היהודי, המעזים לדבוק באמונתם גם אם מדובר בלעבור על מצוות המלך. דבר שבני העמים האחרים, אינם מעיזים לעשות.

א: המניע לטענה, הוא דבקותם של בני העם היהודי, באמונתם בה', גם בגולה.

תיתכנה תשובות נוספות למניע.

(2) תגובת שדרד, מישך ועבד נגו על הצעת נבוכדנאצר מבטאת אומץ לב. נבוכדנאצר העניק להם הזדמנות נוספת להשתחוות לפני פסל הזהב, לכשתושמע נגינת הכלים השונים, לפני שיושלכו לכבשן. אך הם השיבו לו: "אין אנחנו צריכים להשיבך דבר על זה", כלומר תשובתם ברורה וידועה ואין טעם לחזור עליה. ברור שאין בכוונתם להשתחוות לפסל הזהב. **א**: "אם יש ברצון אלהים... הוא יכול להצילנו מכבשן האש הבווערת, ומידך המלך להציל", כלומר הם אינם מפחדים מעונשו של המלך, הם בוטחים בה' שיציל אותם מהכבשן ומהמלך.

המסר בדבריהם לבני תקופתם: שלא לעזוב את האמונה בה'. אם ידבקו בה' ובמצוותיו, הוא יציל אותם מכל רעה.

פרק שני – מנהיגות במבחן (32 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על שתיים מהשאלות 5 – 7 (לכל שאלה 16 נקודות).

שאלה 5

סעיף א'

(1) המסר של הנביא לעם: העם נהג בכפיות טובה כלפי ה', לכן הוא נענש בשעבוד תחת מדיין. **לביסוס:** "אנכי העליתי אתכם ממצרים ואוציא אתכם מבית עבדים... ואומרה לכם לא תיראו את אלוהי האמרי... ולא שמעתם בקולי". הנביא מציין את הפעולות השונות שעשה ה' למען העם: הוציא אותו ממצרים, מעבדות, הציל אותו מכל אויביו, נתן לעם את הארץ... וביקש בתמורה אמונה מוחלטת בו, אך העם לא שמע לקולו.

מטרת דבריו של מלאך ה' לגדעון: להטיל עליו את תפקיד השופט/ המושיע של העם, מהשעבוד תחת מדיין. **לביסוס:** "לך בכחך זה והושעת את ישראל מכף מדין הלא שלחתיך".

(2) גדעון מיישם את המסר הנבואי, שלא לנהוג בכפיות טובה כלפי ה' ולא לסגוד לאלילים, בכך שהוא מנפץ את מזבח הבעל וכורת את האשרה (הורס סממני פולחן אלילי), כפי שציווה עליו ה'. **לביסוס:** "ויעש כאשר דבר אליו ה'... והנה נתץ מזבח הבעל והאשרה אשר עליו כרתה ואת פר השני העלה על המזבח הבנוי".

גדעון מממש את דברי מלאך ה', בכך שהוא מגייס לוחמים מהעם לצאת איתו למלחמה. **לביסוס:** "וכל מדין ועמלק ובני קדם נאספו יחד ויעברו ויחנו בעמק יזראעל ורוח ה' לבשה את גדעון ויתקע בשופר...".

סעיף ב'

על פי פסוקים ל"ו-מ', גדעון מבקש אותות נוספים מה', כדי שיוכיח לו שאכן הוא איתו ויעזור לו להושיע את העם מידי מדין. בפסוקים ט"ז-כ"א, גדעון כבר ביקש אות ממלאך ה', שיוכיח לו שה' מדבר אליו.

לכן ניתן להגיד, שבקשתו של גדעון מעידה על עזות מצח, כיוון שמלאך ה' כבר אמר לו שה' יהיה איתו, אז מדוע גדעון דורש מה' להוכיח את עצמו פעם אחר פעם.

או: בקשתו של גדעון, מעידה על היותו מנהיג שקול המבקש להיות בטוח לחלוטין שה' איתו, לפני שהוא יוצא למלחמה נגד מדין.

שאלה 6

סעיף א'

(1) מנקודת מבטו של יואב, אפשר לתאר את התנהגותו של אבנר כ"אחד בלב ואחד בפה": יואב טוען לפני דוד: "ידעת את אבנר בן נר כי לפתתך בא ולדעת את מוצאך ואת מובאך ולדעת את כל אשר אתה עושה". לטענתו, יואב בא בדברי פיתוי אל דוד, שהוא יעזור לו להסב אליו את המלוכה על כל העם. אך למעשה, המניע האמיתי של יואב, לטענת אבנר, הוא לרגל אחרי דוד, כדי להשתמש במידע זה נגדו.

(2) התנהגותו של יואב כ"אחד בפה ואחד בלב": יואב שולח שליחים כדי להחזיר את אבנר לחברון, הוא מרמה אותו שכוונותיו הן לשלום: "וישב אבנר חברון ויטהו יואב אל תוך השער לדבר אתו בשלי". אך למעשה יואב עשה זאת כדי לרצוח את אבנר: "ויכחו שם החמש וימת".

סעיף ב'

(1) המעשים של המלך דוד:

- הוא נוהג מנהגי אבלות על מות אבנר, קורע את בגדיו ולובש שק.
- דוד בוכה על מות אבנר.
- דוד מקונן על אבנר ועל האופן שבו נרצח.
- דוד צם.

מעשים אלה הובילו את העם למסקנה שבפסוק ל"ז: "כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר בן נר", כלומר, דוד לא רצה במותו של אבנר ואין לו כל חלק במעשה הרצח שביצע יואב.

(2) השאלה המתעוררת היא: מדוע לא העניש דוד את יואב על רצח אבנר?

תשובת הפרשן: דוד לא העניש את בני צרויה, יואב ואבישי, כי הם אנשים קשים לעומת דוד הרך והרחמן. לכן על פי הפרשן, דוד פנה אל אלוהים שהוא יעניש אותם.

שאלה 7

סעיף א'

(1) בפרק ג': "ויאהב שלמה את ה'... אלף עלות יעלה שלמה על המזבח ההוא" – שלמה אוהב את האלוהים ונוהג על פי מצוותיו. בשם אהבתו לה', הוא מקריב אלף עלות.

בפרק י"א: "והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות... ויהי לו נשים שבע מאות ופלגשים שלש מאות ויטו נשיו את לבו" – שלמה אהב נשים נכריות ונשא אלף נשים.

בעקבות כך, חל שינוי בהתנהגותו של שלמה: מאהבה ואמונה מוחלטת בה', שלמה אהב את נשותיו הנוכריות שגרמו לו לסור מדרך ה'.

(2) על פי הקטע הראשון, מעמדו של שלמה כמנהיג חלש. מרגע שהוא נישא לבת פרעה, הוא נכנע לכל רצונותיה, כולל הכנסת עבודת אלילים לארמונו.

על פי הקטע השני, מעמדו של שלמה כמנהיג מכובד ובעל כוח. נישואיו לבת פרעה מעידים על כך, שמלך מצרים היה מעוניין לטפח קשרי ידידות עם ממלכת שלמה, דבר המעיד על מעמדו וכוחו באזור.

סעיף ב'

שלמה מרגיש שהוא זקוק לתמיכה של אלוהים משום שלדבריו חסרות לו כמה תכונות המאפיינות

מנהיג (על התלמיד לציין שתי תכונות ולהסבירן את חשיבותן למנהיג) :

- בגרות – שלמה טוען שהוא עדיין נער קטן, כלומר צעיר : "ואנכי נער קטן".
תכונה זו חשובה למנהיג, שעליו לנהוג באחריות ומתוך שיקול דעת ולא בילדותיות.
או:
- אומץ - שלמה טוען שהוא עדיין צעיר, ואינו בטוח כיצד עליו לנהוג : "ואנכי נער קטן לא אדע צאת ובא".
- תכונה זו חשובה למנהיג, מאחר ועליו לגלות אומץ כשהוא מוביל את העם במלחמותיו.
- ניסיון חיים – שלמה טוען שהוא עדיין צעיר, שלא התנסה רבות בחייו : "לא אדע צאת ובא".
- תכונה זו חשובה למנהיג, כי ניסיון חיים מעשיר את הידע ומביא לקבלת החלטות בצורה שקולה ובהתבסס על הניסיון.
- חוכמה – שלמה מבקש מה' חוכמה, כדי לשפוט בצדק את העם : "ונתת לעבדך לב שמע לשפט את עמך להבין בין טוב לרע".
- תכונה זו חשובה למנהיג, כדי שינהיג את עמו בצורה חכמה ונכונה, תוך הקפדה על הצדק.

פרק שלישי – מנהיגות פוגשת זהות (20 נקודות)

הנבחנים נדרשו לענות על שאלה 8

שאלה 8

סעיף א'

שניים מן החששות מפני המלוכה שזקוביץ מציין בדבריו :

- החשש מפני עוצמת המנהיג והזערת האל, כלומר החשש שמוסד המלוכה יתעצם עד כדי שיכחת האל.
- החשש מפני מלוכת קבע, הרודפת עושר וכבוד. כלומר, החשש שהמלוכה העוברת בירושה, תהפוך למלוכה רודנית, המטילה פחד על העם וחיה על חשבון העם.
- חשש זה בא לידי ביטוי בדבריו של רחבעם אל העם : "אבי הכביד את עלכם ואני אוסיף על עלכם אבי יסר אתכם בשוטים ואני איסר אתכם בעקרבים". רחבעם ממשיך שושלת המלוכה של אבי, מתכוון להחמיר במיסים על העם ואף להוסיף ולהקשות עליו.

סעיף ב'

(1) בדבריה אל המלך, אסתר משתמשת בעוצמתה כמלכה כדי להשיג את בקשתה מן המלך : "אם

מצאתי חן בעיניך המלך ואם על המלך טוב תנתן לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי". אסתר מנצלת

את עוצמתה כמלכה שנבחרה על ידי המלך, היא מפעילה את קסמיה האישיים על אחשוורוש ופונה אל רגשותיו, כדי שייענה לבקשתה להציל אותה ואת עמה.

(2) למרות העוצמה של אסתר, ניכרת בדבריה למלך גם הרגשת זרות: " ... ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי כי אין הצר שוה בנזק המלך". אסתר אומרת לאחשוורוש, שאם הצרה שהיא ובני עמה היו נמצאים בה, היא מכירה לעבדות, הרי שלא הייתה מטריחה את המלך בעניין זה, כי אין בו להזיק למלך. כלומר, אסתר מרגישה זרה, חסרת חשיבות בעיני המלך, שלא הייתה מטריחה אותו בעניינים שאינם ענייני נפשות (חיים ומוות).